

VALTA JA VAPAUS JOURNALISTIN TYÖSSÄ

Nina Nygård

Kandidaatintutkielma

Kirjoittaminen

Jyväskylän yliopiston avoin
yliopisto

Toukokuu 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Avoin yliopisto
Tekijä Nina Nygård	
Työn nimi Vapaus ja valta journalistin työssä	
Oppiaine Kirjoittaminen	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Toukokuu 2019	Sivumäärä 20 + lähteet + liite
Tiivistelmä <p>Journalismin murros on ollut puheenaiheena jo vuosia. Mediatalojen taloudellinen tilanne on kiristynyt teknologian kehityksen myötä, mikä väistämättä vaikuttaa alalla olevien työnkuvaan.</p> <p>Kirjallisuuskatsaukseni tarkoitus on tutkia, mitä toimittajan vallasta ja vapaudesta on tutkittu aiemmin. Kartoitan tieteellisten tutkimusten ja artikkeleiden avulla, mikä on tilanne journalismin alalla. Kuvailevan kirjallisuuskatsaukseni tutkimuskysymykseni ovat: <i>Onko toimittajalla vapaus kirjoittaa, mistä hän itse haluaa? Onko toimittajalla valta valita oma näkökulmansa juttuun? Miten toimittaja voi käyttää valtaa?</i></p> <p>Keskeisiä käsitteitä ovat journalismi, vapaus, valta ja totuudenmukaisuus. Kirjallisuuskatsauksessani kartoitettavat tutkimukset ja artikkelit ovat vuosilta 2009–2019, joista neljä päälähdettä vuosilta 2013–2016.</p> <p>Muodostin aineiston pohjalta kaksi pääteemaa: valta ja vapaus. Näiden kahden pohjalta kartoitin aiheita yksityiskohtaisemmin ja sain alateemoja tutkielmaani.</p> <p>Tutkielma osoittaa, että osalla journalisteista on mahdollista käyttää valtaa ja kirjoittaa omista juttuideoistaan. Osa journalisteista kokee tilanteen täysin päinvastaisesti. He kokevat, että kiristyneiden aikataulujen takia aikaa ei ole omille ideoille. Myös lisääntyneet juttuformaatit vähentävät journalistin mahdollisuuksia ideoida omia juttujaan.</p> <p>Kirjallisuuskatsauksessani kartoitan myös tapoja, joilla journalistilla on mahdollisuus käyttää valtaa ja vapautta omiin juttuihinsa, vaikka hän ei saisikaan valita itse jutun aihetta. Journalisti voi valitsemillaan sanoilla ja käsitteillä vaikuttaa jutun tekemiseen. Myös valitsemalla lähteet ja haastateltavat hän voi käyttää vapauttaan.</p> <p>Journalismin ala jatkaa muutostaan, niin kuin useammat muutkin alat, teknologian kehityksen myötä. Sain lisävahvistusta, että pysyäkseen mukana työelämässä kiihtyvässä vauhdissa muuttuvassa maailmassa on päivitettävä tietojaan ja taitojaan säännöllisesti.</p>	
Asiasanat – journalismi, journalisti, toimittaja, vapaus, valta	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUSMENETELMÄ	2
2.1	Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus	2
2.2	Kirjallisuuskatsauksen tavoitteet	3
2.3	Aineisto	4
3	JOURNALISTI, VALLAN JA VAPAUDEN ULOTTUVUUKSIA	5
3.1	Journalistin ammatti	5
3.2	Sananvapaus ja journalistin ohjeet	6
3.3	Vallan ja vapauden mittareita	8
3.3.1	Valta	8
3.3.2	Vapaus	9
4	JOURNALISTIN VALLASTA JA VAPAUDESTA	11
4.1	Valta käytännössä	12
4.1.1	Valta toimituksessa: esimies – toimittaja	12
4.1.2	Toimittajan vallankäyttö – aihe ja sanavalinnat	13
4.1.3	Vallan tasapaino – vastuun kantaminen	14
4.2	Vapaus käytännössä	15
4.2.1	Omat juttuideat ja resurssit	15
4.2.2	Vapauden mahdollisuudet	16
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	18
5.1	Johtopäätökset tutkimuskysymysten valossa	18
5.2	Pohdinta	19
	LÄHTEET	21

LIITTEET

Liite 1. Kari Koljosen tutkimusdiskursseihin perustuva kriisikehä.

1 JOHDANTO

Journalismin murroksesta on puhuttu jo kauan. Taloudellinen tilanne mediataloissa on kiristynyt, yt-neuvottelut seuraavat toisiaan, palveluja ulkoistetaan, klikkauksia seurataan ja toimintoja monikanavaistetaan. Pörssi- ja perheyhtiöt omistavat mediataloja, ja osakkeenomistajia kiinnostaa lähinnä viivan alle jäävä tulos. Mitä enemmän jutut kiinnostavat, sitä enemmän tehdään lehtitilauksia ja klikkauksia ja saavutetaan mainostuloja. Mediatalojen strategiajohto päättää päätoimittajan kanssa lehden linjaukset ja kannan. (Väliverronen 2009, 13.)

Uutisia voidaan esittää monesta näkökulmasta, koska argumentteja etsitään puolesta ja vastaan. Journalistin ammattietiikan mukaan pitäisi pyrkiä aina totuuteen ja objektiivisuuteen. Sillä, mitä faktoja nostetaan esiin ja ylipäättään edes kerrotaan, on merkitystä. Pelkkä tiedon välittäminenäkään ei aina riitä, toimittajan pitää avata asioita ja selvittää niiden taustat. Etsitäänkö ratkaisuja, ja kyseenalaistetaanko asiat? Kuka päättää, mitä ja miten asiat kerrotaan?

Tutkimukseni tarkoitus on selvittää aikaisempien tutkimusten pohjalta, mitä aiheesta toimittajan valta ja vapaus on tutkittu. Aihe tuntuu olevan aina ajankohtainen. Journalismin pitäisi olla totta, mutta kuka päättää, mikä on totuus? Kenen näkökulmasta aiheeseen paneudutaan?

Minua kiinnostaa erityisesti se, saako toimittaja kirjoittaa, mistä aiheesta hän haluaa, ja saako hän itse valita näkökulman juttuunsa. Onko toimittajalla sananvapautta? Mitä tapahtuu, jos näin ei ole? Viihtyykö hän työssään, ja kirjoittaako hän hyviä juttuja? Saako lukija siis lukea laatujournalismia, jos toimittaja ei itse seiso sanojensa takana?

Olen itse aloittanut lehtiin kirjoittamisen viitisen vuotta sitten. Olen maltillisesti aloittanut kotijutuista, ja kirjoittanut muutaman henkilöjutun. Kirjoitan myös asuinpaikkani paikallislehteen. Paikallislehteen saankin kirjoittaa ihan mistä vain haluan. Kun päätin vaihtaa alaa ja kerroin tutuille toimittajille tästä haaveesta, sain lähinnä kannustavia toivotuksia empaattisten katseiden kera. Alalla olevat kertoivat sen haastavuudesta. Haastateltavatkin etsitään vaikka kiven alta, kunhan saadaan etukäteen päätetty näkökulma juttuun.

”On kuin ängettäis Tuhkimon kenkää siskopuolen jalkaan”, lausahti ystäväni luoden minuun säälivän katseen.

2 TUTKIMUSMENETELMÄ

Tässä luvussa kerrotaan tämän tutkimuksen tavoitteista ja määritellään tutkimuskysymykset, joihin etsitään vastauksia. Tämä luku esittelee, miten tutkimusaineisto on hankittu ja mistä se koostuu.

2.1 Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus antaa tutkijalle mahdollisuuden oppia tutkimastaan aiheesta sekä tutkimuksen tekemisen lähdetiedon viittauskäytännöistä. Tekijän pitäisi tuntea aihe jo ennakolta hyvin, jotta hän osaisi valita tutkimusaiheeseen liittyvän aineiston. Tutkijan on pidettävä mielessä oma tavoitteensa sekä tutkimusongelma. Erilaiset näkökulmat ja tulkinnat pitäisi pystyä jäsentämään niin, että ne erottuvat selkeästi toisistaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 254.)

Keskittyminen laadukkaisiin alkuperäisiin tutkimuksiin muiden tulkintojen sijaan on ainoa takuu, jolla tutkija voi olla varma, että katsauksen tulokset ovat tutkijan itsensä valvonnassa ja virheettömiä (Fink 2010, 3).

Finkin (2010, 5) mukaan kirjallisuuskatsauksen voi jakaa seitsemään tehtävään. Tutkimuskysymysten valinnan jälkeen valitaan lähteet ja avainsanat. Aineiston ja metodin seulomisen jälkeen on vuorossa katsauksen tekeminen ja tulosten analysointi. Aloittaessani omaa tutkimustani olivat tutkimuskysymykset heti selkeästi mielessäni. Lähteiden valitseminen ja aineiston seulominen painoutuivat omassa tutkimuksessani, ja ne olivat mielestäni tähdellisiä vaiheita tutkimusprosessissani.

Ensimmäistä kandidaatin tutkimusta tehdessäni luotan Finkin arvioon, jonka mukaan kirjallisuuskatsaus on erinomainen tapa selvittää valitun aiheen ajankohtaiset tutkimukset, jos tutkijalla ei ole mahdollisuutta tehdä aiheesta itse omaa tutkimusta (Fink 2010, 5–6).

2.2 Kirjallisuuskatsauksen tavoitteet

Toteutan tutkimukseni laadullisena kirjallisuuskatsauksena, ja käytän tutkimusmenetelmänä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Kokoan yleissilmäyksen aiheen ympärillä.

Toimittajan valtaa ja vapautta on tutkittu paljon. Aiheesta löytyy runsaasti mielenkiintoista materiaalia. Erityisen paljon puhutaan läpinäkyvyydestä, totuudenmukaisuudesta ja objektiivisuudesta. Valitsemisani aineistoissa vallan ja vapauden käsittely eivät välttämättä ole olleet pääkysymyksiä. Teemat ovat kuitenkin liittyneet aiheeseen. Esittelen niistä oleellisimpia ja itseäni kiinnostavia aineistoja. Materiaalit ovat vuosilta 2009–2019. Oman tutkimukseni tavoitteena on jäsentää ja koota aiheeseen liittyvät asiat. Analysoin sekä vertailen tutkimustuloksia. Käsittelen tutkimuksia ja arvioin, mistä näkökulmasta aiheita on tutkittu sekä tuloksia analysoitu. Pohdin, voisiko tutkimuksia tehdä muulla tavalla tai olisiko uutta näkökulmaa, jota voisi tutkia aiheesta, ja onko tähän syytä.

Tätä tutkimusta ohjaavat seuraavat kysymykset:

- Onko toimittajalla vapaus kirjoittaa, mistä hän itse haluaa?
- Onko toimittajalla valta valita oma näkökulmansa juttuun?
- Miten toimittaja voi käyttää valtaa?

Tutkimuksen tarkoitus ohjaa tutkimusstrategian valintaa. Tutkimusta voi luonnehtia sen tarkoituksen mukaan: onko se selittävä, ennustava, kartoittava vai kuvaileva. Tutkimukseen voi sisältyä useampia tarkoituksia, ja tutkimuksen edetessä tarkoitus voi myös muuttua. (Hirsjärvi ym. 2007, 133–134.)

Vaikka kyseisestä aiheesta on olemassa paljon kirjallisuutta ja tutkimustietoa, aiheesta ei ole kuitenkaan tuoretta kirjallisuuskatsausta. Mielestäni on tärkeää tarkastella aiheen nykytilaa. Lisäksi kirjallisuuskatsauksen tekeminen on tutkijalle keino tutustua tieteelliseen tutkimiseen ja saada oppia sekä kokemusta mahdollisille tuleville tutkimuksille.

Tämän tutkimuksen olettamuksena on, että toimittaja käyttää valtaa ja hänellä on vapautta kirjoittaa juttua. Tarkastelen tutkimuksessani, miten ja kuinka valtaa ja vapautta käytetään.

2.3 Aineisto

Aineistona käytän Suomessa tehtyjä tutkimuksia ja artikkeleita. Rajaan tutkimusaineiston suomalaisiin tutkimuksiin, koska itseäni kiinnostaa suomalaisten toimittajien tilanne.

Rajasin tiedonhaun etsimällä Tampereen, Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen kirjastojen elektronisista tietokannoista hakusanoilla *journalismi*, *valta*, *vapaus*, *journalisti*, *toimittaja*, *riippumattomuus*, *vaikuttaminen*, *läpinäkyvyys* ja *objektiivisuus*.

Yhden väitöskirjan löysin manuaalisesti. Olin kuunnellut Yle Areenalta podcastin, jossa haastateltiin väitöskirjan tehnyttä Taneli Heikkaa. Hän oli tehnyt väitöskirjansa englanniksi, ja olin rajannut kieleksi suomen, joten hänen väitöskirjansa ei ollut osunut hakutulokseksi.

Tutkimusaineistoni koostuu kymmenestä julkaisusta. Väitöskirjoja on neljä, tutkimuksia kolme ja artikkeleita yksi sekä lisäksi yksi pro gradu -tutkielma ja yksi kannanotto. Kaikki tekstit ovat suomenkielisiä lukuun ottamatta yhtä väitöskirjaa. Olen kerännyt aineistostani keskeisiä aiheita ja kaikki oleellimmat asiat, jotka liittyvät aiheeseeni. Tämän aineiston pohjalta olen kerännyt saman aiheiset asiat yhteen ja näin saanut teemat sekä alateemat tutkimukseeni. Valitsin aineistooni myös yhden pro gradu -tutkielman, koska kyseisen tutkimuksen aihe antaa selityksen aiheeni tärkeydelle, joten viittaaan suppeasti kyseiseen tutkimukseen.

3 JOURNALISTI, VALLAN JA VAPAUDEN ULOTTUVUUKSIA

Tässä luvussa tiivistetään journalismin tehtävän se osa-alue, joka on oleellisessa asemassa tutkimukseni kannalta. Käsittelen myös vallan ja vapauden termejä.

3.1 Journalistin ammatti

Kauko Pietilä, joka on Suomen keskeisimpiä journalismin tutkijoita, kirjoittaa kirjassaan *Journalismi ammattina* (2012) professioista, jotka pohjautuvat teoriaan ja akateemisesti tarjottavaan tietoon. Profioiden opiskelu ei vaadi vain yhden tieteenalan opiskelua niin kuin esimerkiksi lääkärin opinnot. Profiitot eivät sisällä yhtä tiedettä vaan useampia tieteitä. Pietilän mukaan Suomessakin on käyty keskustelua, onko tiedotusoppi tiee, joka täyttäisi professio-nimikkeen edellytykset. Tosin Pietilä kirjoittaa, kuinka erinäisiä tieteitä opetetaan yliopistoissa, vaikka niitä ei pidetä tieteinä ja vaikka näihin tieteisiin liittyviä professioita ei ole olemassakaan. Pietilä pohtii, onko journalismikaa professio. (Pietilä 2012, 91.)

”...ehkä se yksinkertaisesti on itsensä tietävä ja tunteva käytännöllinen toimiala vailla sen kummallisempaa teoreettisen tiedon pohjaa.” (Pietilä 2012, 92.)

Luettuani Pietilän teosta alan ymmärtää media-alan muutoksen samanlaisena kuin lähes kaiken muunkin muutoksen maailmassa. Yhteiskunta muuttuu, työt muuttuvat ja kulttuuri muuttuu. Ammatteja katoaa ja syntyy kasvavalla vauhdilla. Puhutaan elinikäisestä oppimisesta: enää ei välttämättä riitä, että opiskelee yhden ammatin elämässään.

Pietilä (2012, 261) viittaa Heikkilän (2001) havainnoimaan termiin ”tavaratalodiskurssi”, joka 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa muutti alaa. Tällöin alettiin hyväksyä lehtien olevan tuotteita. Haluttiin tarjota sitä, mitä asiakas haluaa. Pietilä käyttää mieluummin sanaa palvelu. Median tulisi tyydyttää asiakkaan tulevia tarpeita.

Pietilä kertoo amerikkalaisen mediakonsultti Edward Millerin pitäneen koulutustilaisuuden Alma Median henkilökunnalle vuonna 2007. Miller pitää tärkeimpänä kysymyksenä: ”Mitä lehti voi tehdä lukijan hyväksi?” (Pietilä 2012, 261.) Mielestäni tämä muistuttaa markkinoinnissa käytettävää asiakas- tai käyttäjälähtöistä markkinointia, jossa lähdetään asiakkaan tar-

peista. Samaisesta linjasta mielestäni kertoo Pietilän (2012, 262) huomioima tiedotusopin opiskelijan kiinnostava luentomuistiinpano, jossa opiskelija on kuvannut kokemustaan kesätoimittajana Aamulehdessä. Opiskelijalle oli työrupeaman alussa selvitetty RISC-analyysia, jossa lukijat rinnastetaan asiakkaisiin, joille tehdään kustomoitua journalismia. (Pietilä 2012, 261.)

RISC-analyysin avulla tutkitaan lukijoiden mieltymyksiä ja kiinnostuksen kohteita. Pietilä kirjoittaa journalistien näkevän lukijat kuluttajina, ja kuluttajien tarpeita pyritään tyydyttämään tarjoamalla heitä kiinnostavaa luettavaa. Pietilän mukaan tämän takia totuutta tai uutisvälitystä, kuten se aiemmin miellettiin, ei enää ole. (Pietilä 2012, 262.)

Deuze (2018) pitää vahvassa arvossa aikaisempaa tutkimustaan (2005), jossa hän luettelee perinteisiä journalismin ideologian arvoja, vaikka syvät muutokset ovat tuoneet journalistin ammattiin haasteita. (Deuze 2018, 167.) Jotta journalisti pärjäisi tänä päivänä työssään, hänen pitäisi suoriutua siinä *beyond journalism* eli yli journalismin rajojen – yli odotusten. Työskentely vaatii nykyajan alan toimintakulttuurissa journalistilta enemmän kuin mikään muu professio. Journalistien odotetaan täydentävän koulutustaan, opettelevan uusia taitoja liikkueensa organisaatiosta toiseen. Ymmärtääkseen journalismia on välttämätöntä kunnioittaa ja arvostaa journalistien henkilökohtaista pyrkimystä – intoa ja motivaatiota – joka menee amatillisten institutionaalisten turvarajojen ja etujen yli. (Deuze 2018, 176.)

Voidaan kuitenkin ajatella ja toivoa, että vaikka journalistit olisivatkin pakotettuja vastamaan lukijoiden tarpeisiin, he silti samanlaisina ihmisinä kuin muut kansalaiset saisivat kirjoittaa itseään liikuttavista ja kiinnostavista aiheista, jotka kiinnostavat yleisöä, siis journalistien kansaeläjiä.

3.2 Sananvapaus ja journalistin ohjeet

Sananvapaus on lähtöisin Ranskan vallankumouksen ihmisoikeusjulistuksesta vuodelta 1789, tosin sananvapauden toteutuminen käytännössä vaihteli paljon. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistukseen merkittiin sananvapaus vuonna 1948. (Neuvonen 2018, 346–347.)

Sananvapaus alettiin kirjaamaan valtioiden perusoikeuksiin 1800-luvun lopulla. Suomen perustuslain perusoikeudet kuuluvat kaikille, jotka kuuluvat Suomen oikeudenkäyttöpiiriin. Jotkut perusoikeudet kuuluvat myös yrityksille, esimerkiksi oikeus sananvapauteen kuuluu viestintäyrityksille. (Neuvonen 2018, 354–356.)

Suomi on yksi lehdistönvapauden kärkimaita, ja meillä on siis sananvapaus, joka on turvattu sekä perustuslaissa että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Sananvapaus kuuluu kaikille, ei vain medialle. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo myös, että jäsenvaltio ei saa rajoittaa median roolia vallan vahtikoirona. Tämä tarkoittaa, että toimittaja käyttää lähdesuojaa – eli hänen ei tarvitse todistaa, kuka on hänen lähteensä. (Julkisen sanan neuvosto 2013.)

Journalismin tehtävänä on välittää ajankohtaista, luotettavaa ja puolueetonta tietoa. Tämän tehtävän toteutuksen arvostelua on tosin saatu kuulla jo jonkin aikaa journalismin tutkijoilta, sillä se ei olekaan juuri sitä, mihin on ennen uskottu pyyteettömästi. Journalismin tehtävä portinvartijana on kuitenkin tärkeä journalismin osa. (Väliverronen 2009, 17.)

Median toimintaa säätelee lainsäädännön lisäksi Julkisen sanan neuvosto (JSN), joka on tehnyt alan eettiset ohjeet. Nämä JSN:n laatimat Journalistiset ohjeet ovat kaikkien nähtävillä osoitteessa www.jsn.fi. Ensimmäisessä ohjeessa sanotaan näin: ”Journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen. Heillä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.” Kahdeksannessa ohjeessa sanotaan näin: ”Journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen.” (Julkisen sanan neuvosto 2013.)

Päätoimittaja tai vastaava toimittaja päättää median julkaisemasta sisällöstä. Päätoimittaja tai vastaava toimittaja on myös vastuussa julkaistusta sisällöstä. Käytännössä mediassa on usein muitakin ihmisiä, jotka päättävät sisällöstä. Organisaatiossa saatetaan delegoida päätösvaltaa esimerkiksi toimituspäälliköille. Lopullinen päätösvalta on kuitenkin toimitustyötä johtavalla henkilöllä. Mikäli työnantaja ei ole tyytyväinen päätoimittajaan, hän voi katsoa aiheelliseksi miettiä erottamista ja uuden päätoimittajan palkkaamista. Päätoimittajalla on kuitenkin oikeus julkaista mediassa oman kantansa mukaisia sisältöjä, kun taas omistajalla tai työnantajalla ei ole valtaa vaikuttaa median sisältöön. (Niiranen, Sotamaa & Tiilikka 2013, 34–35.)

Sananvapaus löytyy myös Pohjois-Korean perustuslaista. Yhteiskunnan sosiaaliset käytännöt lakien lisäksi määrittelevät, mitkä asiat nostetaan esille puheissa ja mediassa. (Neuvonen 2018, 357.) Tästä voimme päätellä, että sananvapaus ei ole aina samanlaista eri valtioissa.

3.3 Vallan ja vapauden mittareita

Käsitteitä vapaus ja valta käytetään rinnakkain. Kansankielessä vapaus-sana mielletään positiiviseksi, valta-sana voidaan nähdä enemmän negatiivisena ilmauksena. Mittaako vapaus meidän mahdollisuuksiemme määrää? Mitä vallalla ja vapaudella ymmärretään?

3.3.1 Valta

Filosofi Michel Foucault (1926–1984) on tunnettu valtateoriastaan. Foucaultin ajatuksilta ei voi välttyä, kun käsitellään valtaa. Samuli Aikio (2017) on tutkinut vallan näkökulmia väitöskirjassaan ja kirjoittaa Foucaultia mukaillen, että valta ei ole omistettava hyödyke, jota voisi vaihtaa tai hankkia. Analysoitaessa valtaa ei pitäisi keskittyä hallitsijan vallan käytön oikeutukseen vaan siihen, kuinka valta ilmentyy eri instituutioissa. (Aikio 2017, 15.)

Natunen ja Takala (2006) tulkitsevat Max Weberiä (1979), ja tämän tulkinnan mukaan ”valta on todennäköisyys, että yksi toimija sosiaalisessa suhteessa saa tahtonsa läpi vastustuksesta huolimatta”. Natunen ja Takala kirjoittavat hallinnan olevan Weberin mukaan yksi keskeisimmistä muodoista sosiaalisessa toiminnassa. Hänen mukaansa taloudellinen valta, status, kunnia sekä sosiaaliset ryhmät ovat sosiaalisen kontekstin vallan muotoja. (Natunen & Takala 2006, 8.)

Kunelius, Noppari ja Reunanen (2010, 18) avaavat valta-käsitettä Weberin (1978, 1947) mukaan. Valta ilmenee silloin, kun vastustuksesta huolimatta yksilö tai yhteisö toimii oman tahtonsa mukaan. Valta määritetään voimaksi, jota toisilla ei ole ja toisilla on. He kiteyttävät vallan rinnastettavan ”nollasummapeliksi”. Kun toinen kohtaa tässä pelissä tappion, toiselle se merkitsee vallan kasvua. Kunelius ym. tulkitsevat Weberin käsitteen mukaan vallan pääomana, jota toimija omistaa tai hallinnoi. (Kunelius ym. 2010, 19.)

Kantolan (2014) mukaan vallankäyttö merkitsee aina valintoja. Miten käytetään sanoja, puheudutaan ja jopa miten valitaan esiintymispaikka ovat vallankäytön muotoja. Julkisuudessa

ja mediassa valtaa käyttävät lähestyvät kohderyhmäänsä. Ihmiset eivät ole enää poliittisesti tai työpaikkaan sitoutuneita. Tämä on johtanut siihen, että julkisuus eli mediassa esilläolo on korostanut asemaansa. (Kantola 2014, 38.)

Kantola käyttää verbiä medioitua. Hänen mukaansa vallankäyttö on medioitunut. Hän avaa asian seuraavasti: ”Vallankäyttö on tullut entistä riippuvaisemmaksi mediasta.” Yhteisen elämän näyttämöksi on tullut julkisuus, koska kohtaaminen on mahdotonta isoissa yhteiskunnissa. Mielikuvien rakentaminen on tullut myös vallankäyttäjille väistämättömäksi, koska suurten joukkojen aidot kohtaamiset eivät ole mahdollisia. (Kantola 2014, 38.)

Opiskelutoverini Sari Kuusela (2010, 18) kirjoittaa Valta ja vuorovaikutus johtamisessa -väitöskirjassaan vallan olevan arkikäsitteenä tuttu, vaikka sillä ei olekaan yhteistä määritelmää. Itse ajattelen vallan olevan vaikuttamista, jota käytetään tiedostaen tai tiedostamatta kaikissa vuorovaikutustilanteissa.

3.3.2 Vapaus

Vapaudella tarkoitetaan erilaisia asioita, ja sen merkityksestä on oltu montaa mieltä historian eri aikakausina. Vapaus on tärkeä asia kaikille, ja sitä vaaditaan ja vaalitaan. Onko se vapautta, että tekee asioita, joita itse haluaa, vai sitä, ettei ole kenenkään orja? Onko yksilön itsemääräämisoikeus eli itsenäisenä ihmisenä toimiminen vapautta? Onko ihminen vapaa silloin, kun hän saa kenenkään puuttumatta tehdä, mitä hän haluaa? Mitä vapaudella on tarkoitettu aikojen saatossa? Mitä sillä nykyään tarkoitetaan?

Filosofi Thomas Hobbesin (2018) mukaan vapaudella tarkoitetaan vastuksen puuttumista. Hänelle kahleet, aidat ja vallihaudat eli konkreettiset esteet ovat vapauden esteitä. Hänen mielestään lait ja rangaistukset eivät ole rajoittamassa vapautta. Teot voivat olla vapaita, vaikka ne tehtäisiin pelosta. (Hobbes 2018, 15.) Kuuluisa filosofi John Locke (1995) ajattelee vapauden olevan sitä, että noudatetaan järjellistä moraalilakia. Hän käyttää sanaa luonnontila – tasavertaisuuden tila, jossa ihmiset itse määräävät omista asioistaan sopivaksi katsomallaan tavalla. Epämoraalisten tekojen rajoittaminen ei siis ole sama asia kuin rajoittaisi vapautta. (Locke 1995, 46–50.)

Aatehistorioitsija ja filosofi Isaiah Berlin (2001) on esittänyt teorian kahdesta vapaudesta. Siihen kuuluvat positiiviset ja negatiiviset vapauskäsitteet. Negatiivinen vapaus on rajoitusten ja esteiden poissaoloa. (Berlin 2001, 48.)

Positiivisen vapauden käsite tarkoittaa Berlinin mukaan, että ihminen haluaa itse päättää, mitä hän tekee. Mitkään ulkoiset seikat eivät vaikuta yksilön tekemisiin, vaan yksilö on toimija. Oman itsensä herrana toimiminen tarkoittaa Berlinin mukaan positiivista vapautta. (Berlin 2001, 57.)

Mielestäni tutkielmani aiheeseen sopii Berlinin (2001) mainitseman englantilaisen filosofin Millin (1982) ajatus siitä, että totuus ei pääse esille, ellei ajatusten ole mahdollista kilpailla vapaasti. Totuus ei pääse esille myöskään omaehtoisuuden, alkuperäisyyden tai nerokkuuden puuttuessa. Tilaa ei riitä henkiselle energialle sen enempää kuin moraaliselle rohkeudelle. Keskinertaisuuden taakka painaa yhteiskuntaa. (Berlin 2001, 53.)

4 JOURNALISTIN VALLASTA JA VAPAUESTA

Tässä luvussa esittelen journalistin valtaa ja vapautta tämän tutkielman tutkimusmateriaalin teemojen avulla. Alateemat on jaettu sisäisten jäsennysten mukaan. Tutkimusaiheen alateemat rakentavat yhteenvedon tämän kirjallisuuskatsauksen tuotoksesta.

Koljosen (2013a) väitöskirja esittää journalismin muuttuneen liukuhihnatyöksi. Johto sanelee, miten journalistin tulee toimia. Journalistin tulee olla entistä tuotteliaampi usein myös siten, että samat jutut toimitetaan verkkoon. Koljonen tuo esille sen, miten toimitusten tunnelmaa luonnehditaan painostavaksi. Tutkimus ei anna kuvaa journalistin mahdollisuuksista toimia luovasti. (Koljonen 2013a, 59.)

Koljonen (2013b) on tehnyt myös väliportaan päällikkötasoa käsittelevän tutkimuksen. Tämä tutkimus antoi positiivisemmän kuvan toimituksien tilanteesta ottaen huomioon toimittajan vapauden vaikuttaa omaan työhönsä. Haastateltavat tunnustivat toki haasteet, mutta he eivät kokeneet haasteiden johtaneen journalismin huonontumiseen eivätkä he tunnustaneet olevansa uupuneita. (Koljonen 2013b, 30–37.)

Luostarinen (2014) tuo esille seikan, miksi muidenkin kuin journalistien pitäisi miettiä journalistin vapautta. Hän tiivistää journalistin vapauden olevan sama asia kuin yhteiskunnan vapaus. Hän toteaa tämän olevan pohjimmiltaan totta, vaikka asiaa pidetäänkin kaunisteltuna.

Lehtinen (2016) ilmaisee väitöskirjassaan, kuinka journalismin puolueettomuutta sekä vakuuttavuutta on kritisoitu alalla. Ihmisen oma maailmankuva sekä käsite- ja uskomusjärjestelmä vaikuttavat siihen, miten hän asiat näkee. Kokemansa perusteella ja valitsemillaan sanoilla toimittaja päättää, miten hän tuo julki työssään asiat, uutiset ja ilmiöt. Lehtinen tarkastelee myös sitä, miten kielen käyttö liittyy vallankäyttöön.

Koljosen (2013a, 2013b), Luostarisen (2014) ja Lehtisen (2016) aineistojen perusteella journalistilla on rajoista huolimatta mahdollisuuksia vaikuttaa työhönsä. Olen huomioinut näiden kolmen aineiston lisäksi muita tutkimuksia ja aineistoja, jotka ovat liittyneet tutkimuskysymyksiini sekä antaneet vastauksia alan tilanteeseen.

4.1 Valta käytännössä

4.1.1 Valta toimituksessa: esimies – toimittaja

Lassila-Merisalo (2009) tutkii kaunokirjallista journalismia väitöskirjassaan, ja hän teki teemahaastatteluja toimittajien kirjoitusprosessista Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittajille. Haastateltavilla oli hyvin erilaisia kokemuksia siitä, saavatko toimittajat kirjoittaa juttuja omien ideoidensa pohjalta. Yksi haastateltava kertoo saavansa toteuttaa omia ideoitaan ja kirjoittavansa lähinnä vain omista ideoistaan. Toinen haastateltava kuvaa tilanteen olevan ”tosi kurja” ja tulkitsee, että hänen ideansa eivät ole riittävän hyviä, jotta hän saisi kirjoittaa niistä. Haastateltava, joka ei myöskään saa omasta mielestään kirjoittaa omista aiheistaan, kokee esimiehen innostuvan muiden jutuista mutta ei hänen jutuistaan. (Lassila-Merisalo 2009, 180.)

Koljosen (2013b) tutkimuksessa, jossa haastateltiin väliportaan päällikkötoimittajia, toimittajat kertoivat heillä olevan mahdollisuus määritellä työnsä sisältö itse. Jos toimittaja on itse innostunut ja motivoitunut, hänellä on mahdollisuus vakuuttaa esimiehensä. Haastatteluissa oli mukana toimituksia, joissa esimiehet pitivät tärkeänä motivoida toimittajia antamalla heidän tehdä juttuja omien ideoidensa pohjalta. Toisaalta hän kuuli myös täysin päinvastaisista kokemuksista: kiire sekä aikapula rajoittivat toimittajia ideoimasta omia juttujaan. Esimiehet antavat niin paljon tehtävänantoja, että on haasteellista löytää tilaa omille suunnitelmille. Haastatteluista kävi myös ilmi, kuinka kiireestä johtuvat puheet ovatkin vain tekosyitä, kun toimittaja ei kykene ominaisuuksiensa tai motivaationsa vuoksi ideoimaan itse juttuja. (Koljonen 2013b, 42–43.)

Koljonen kohtasi myös toimituksia, joissa erikoistumista ja ideointia kannustettiin. Haastateltavat luonnehtivat tilannetta ”luottamuksen palauttamiseksi”. Koljonen toteaa olevan vaikeaa saada selkeää käsitystä, mikä on ideoinnin tilanne toimituksissa, koska sitä kuvataan samasakin toimituksessa vaihtelevasti. (Koljonen 2013b, 47–48.) Tämä antaa mielestäni toivoa, että toimituksissa olisi huomattu, että laadukasta journalismia ei synny ilman, että toimittajat saavat itse ideoida juttujaan.

4.1.2 Toimittajan vallankäyttö – aihe ja sanavalinnat

Lehtisen mukaan journalisteilla on suuri vastuu niin aiheiden kuin sanojen valinnassa. Usein vaalien alla omia aiheitaan eniten esille saaneet puolueet menestyvät muita paremmin. Hän viittaa Pernaan (2012) tutkimukseen, joka käsittelee vuoden 2011 vaaleja ja Perussuomalaisten keksimää jytky-sanaa. Perussuomalaisten vaalivoitto on aihe, joka nousi esille ja jota pidettiin esillä. Todellisuudessa suurimman määrän ääniä kyseisissä vaaleissa sai kuitenkin Kokoomus. (Lehtinen 2016, 150.)

Lehtinen (2016) tarkastelee väitöskirjassaan journalismin sanoja ja sitä, kuinka ihmisten subjektiiviset rajoitteet eli ihmisten oma rajallisuus voivat vääristää journalistista tietoa. Hänen mukaansa myös virheelliset sanavalinnat voivat syödä journalismin uskottavuutta. Hän nostaa esille journalistikirjailija George Orwellin varoituksen siitä, miten kieltä ja käsitteitä voi käyttää vallan välineinä. Lehtinen esittää sanoja – ilmastonmuutos, luonnonvarat, inhimilliset resurssit – jotka sanapareina johtavat harhaan eivätkä ole hänen mukaansa riittävän tarkkoja journalismiin. (Lehtinen 2016, 149.)

Lehtinen kirjoittaa Orwellin kiinnittäneen huomiota siihen, kuinka kyseenalaista kieltä käytetään, jotta kuulija ei ymmärtäisi todellista tarkoitusta. Pitkät sanat, kiertoilmaisut sekä epämääräiset sanonnat kuuluvat näihin. Hän kirjoittaa, kuinka journalistinen kielenkäyttö on rajoitettua. Iskevät ilmaukset ovat suosiossa. Poliitikot ja omaa etuaan tavoittelevat instanssit luovat harkitusti erilaisia ilmaisuja, jotta he saavat huomiota ja pääsevät otsikoihin. Kun journalistit jakavat näitä väitteitä mediassa, ilman että niitä avataan ja selitetään, tämä keksitty lausunto jää elämään yleisön keskuuteen. Kun ei anneta vaihtoehtoisia näkökulmia, kyseenalaiset asenteet yleistyvät. (Lehtinen 2016, 151.)

Suomi on Toimittajat ilman rajoja -järjestön vuosittaisessa vertailussa tänä vuonna sijalla kaksi, kun mitataan maiden lehdistönvapauden tilannetta. Sananvapaus ja lehdistönvapaus eivät kuitenkaan ole aina välttämättä itsestäänselvyksiä ja yksiselitteisiä asioita. Olemme saaneet seurata tilannetta Helsingin Sanomien uutisoinnista koskien Suomen puolustusvoimien Viestikeskuksen tietoja salaisista asiakirjoista. Keskusrikospoliisi yrittää tutkia, miten asiakirjat ovat päätyneet toimittajalle, koska toimittajan ei tätä tarvitse paljastaa nauttiessaan lähdesuojaoikeutta. KRP yrittää tutkia, onko toimittaja syyllinen paljastettuaan turvallisuussalaisuuks-

sia. Julkisen sanan neuvosto (2018) otti kantaa asiaan julkaisemalla kannanoton liittyen kyseiseen tapaukseen:

”... Sananvapauteen kuuluu ilmaisunvapauden lisäksi oleellisesti myös yleisön oikeus saada tietoa. Tämän vuoksi lehdistönvapaus ja julkaisemisen vapaus ovat tärkeä osa sananvapautta. Niihin liittyy keskeisesti julkisuusperiaate, jonka mukaan viranomaisten hallussa oleva tieto ja asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia. ...” (Julkisen sanan neuvosto 2018.)

4.1.3 Vallan tasapaino – vastuun kantaminen

Lehtisen (2016, 195) mukaan vastuullisessa asemassa ovat sekä yleisö että journalismi. Jotta kansalla säilyy demokratia, kansan pitää tietää asioista yli oman elinpiirinsä ja laajentaa yksilön maailmankuvaa. Mikäli katsotaan vain sisäänpäin, voi asioista muodostua uskonkappaleita. Ilman journalismin sivistämistä yhteisöt voivat ajautua tilanteeseen, jossa demokratiaa ei enää ole. Journalismin menetettyä roolinsa tiedollisena portinvartijana internetin aikakaudella voi tietoa ja mielipidettä ilmaista kuka tahansa. Mediasta puhutaan neljänenä valtiomahtina. Nyt puhutaan jo viidennestä, kun tarkoitetaan internetiä ja sosiaalista mediaa. Kuka tahansa voi arvostella niin valtaa käyttäviä poliitikkoja kuin tiedollista valtaa käyttäviä journalisteja. (Lehtinen 2016, 189.)

Sosiologisessa tarkastelussa journalismin tehtävänä on välittää ja rakentaa kritiikkiä vallasta kilpaileville toimijoille, jotka pyrkivät nostamaan esille omat päämääränsä ja ymmärryksensä kollektiivisesta sosiaalisesta todellisuudesta ja siihen pyrkimisestä. Journalismin on mahdollista valvoa tällaista vuorovaikutusta sekä arvioida myös itseään. Kun sananvapautta rajoitetaan ja lehdistöä ohjataan tiedollisesti, se johtaa tilanteeseen, jossa yhteisössä ei ole sivistysdemokratiaa. (Lehtinen 2016, 187–188.)

Moniarvoisessa yhteiskunnassa journalismin rooli on nostaa esiin heikommin kuuluvia ja vähemmän esillä olevia näkökantoja ja antaa näille ääni. Demokraattisessa yhteisössä myös painettujen äänien ja avuttomien jäsenten ongelmat pitäisi ottaa ratkaistaviksi. (Lehtinen 2016, 196.)

Pöyhjärin, Väliiverrosen ja Ahvan (2014) tutkimuksessa valtakunnallisessa mediassa työskentelevät toimittajat näkevät ammattikunnallaan olevan välillistä valtaa. Julkiseen mielipiteeseen on mahdollista vaikuttaa tuomalla asioita esiin. Toimittajan on mahdollista vaikuttaa lukijaan aihevalintojen lisäksi näkökulmilla, kysymyksillä ja haastateltavien valinnalla. Kai-

killa ei ole välttämättä pääsyä samoihin paikkoihin ja aineistoihin, joista toimittaja voi saada tietoa, ja jo tämän takia toimittaja voi vaikuttaa yhteisöön. Haastatellut toimittajat ymmärsivät, että heillä on vallan lisäksi myös vastuuta. Haasteltavat toimittajat ilmaisivat, että ilman edellä mainittuja vaikutusmahdollisuuksia he olisivat kirjureita, ilman yhteiskunnallista merkitystä. (Pöyhtäri ym. 2014, 15.)

Innostuin itse Heikan (2017, 49) esittämästä ajatuksesta, että journalistien pitäisi osallistua keskusteluun ja mennä mukaan, ei vain raportoida ja pyrkiä objektiivisuuteen uutisoinnissa. Heikka lanseeraa termin ”*dialogic journalism*”, jolla hän tarkoittaa dialogisuutta. Journalistien tulee heittäytyä kansan mukaan, hakea ideoita ja näkökulmia kansan keskeltä ja osallistua keskusteluihin (Heikka 2017, 50).

Heikan mielestä pitäisi mahdollistaa ja luoda tiloja keskustelulle. Tämä loisi hänen mukaansa ideaalista journalismia. Hän pitää tätä kunnianhimoisena ja eettisenä pyrkimyksenä. Heikan mielestä portin avaamisessa on paljon yhteistä dialogisten tilojen luomisen kanssa. Tilojen luominen vie syvemmälle ja pidemmälle kuin portin avaaminen. Hänen mielestään portin avaaminen on teknisempää – se keskittyy osallistumisen esteiden poistamiseen – kun taas dialogisten tilojen luominen keskittyy innovatiiviseen dialogiseen prosessiin, joka tapahtuu portin avaamisen jälkeen. (Heikka 2017, 53.)

Helsingin Sanomat on käyttänyt ainakin osittain tätä ajatusta ja järjestänyt viime vuosina Sanomatalolla tilaisuuksia, joihin kansalaiset ovat saaneet osallistua. Ohjelmassa on ollut ensin paneelikeskustelu, jonka jälkeen yleisö on saanut ottaa osaa keskusteluun.

4.2 Vapaus käytännössä

4.2.1 Omat juttuideat ja resurssit

Helsingin Sanomien toimittaja Anna-Sofia Berner (2015) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan juttuideoiden syntyä ja sitä, kuka hyväksyy juttuideat. Olen ottanut Bernerin pro gradu -tutkimuksen aineistokseni vain viitatakseni hänen mielipiteeseensä, joka koskee Bernerin omaa työtä ja hänen mielipidettään toimittajan vapaudesta. Berner kertoo olevansa samojen kysymysten äärellä vieläkin, työskenneltyään tutkimuksensa tekohetkellä jo seitsemän vuotta toimittajana samaisessa lehdessä. Hänen mukaansa toimittajan saadessa itse

päättää kirjoittamastaan aiheesta voi ajatella hänellä olevan suuri vapaus. Kun näin ei ole, hänen mielestään ”töissä on kamalaa”. (Berner 2015, 1.)

Luostarisen (2014, 41) mukaan journalistin vapaudessa on kysymys yksilöllisestä päätösvalasta toimitusorganisaation sisällä. Hänen mukaansa vapauteen liittyy myös oleellisesti se, kuinka kyvykäs journalisti on sekä mihin hänen rohkeutensa riittää. Uskaltaako hän astua omien rajojensa ulkopuolelle, mennä epämukavuusalueelle ei vain fyysisesti vaan myös it-sesensuurin rajoja ylittämällä? Luostarisen mukaan journalistin vapauteen vaikuttavat muun muassa kollegoiden keskinäinen tuki, toimitusorganisaatio ja käytettävissä oleva tekniikka. Myös toimintaympäristö vaikuttaa journalistin vapauteen. Luostarinen huomauttaa myös kulttuurisista rajoista, moraalisisista ja poliittisista tabuista. Hänen mukaansa yhteiskunnassa vaietut tai arat asiat voivat olla ”vapauden vallihautoja”. (Luostarinen 2014, 44.) Voin kuvitella itäisen naapurimaamme arvostelun olleen tällainen tabu vielä muutama vuosikymmen sitten, ellei se ole sitä edelleen ainakin jossain määrin.

4.2.2 Vapauden mahdollisuudet

Lainsäädäntö ja sananvapaus vaikuttavat journalistin työhön. Myös talous vaikuttaa journalistin työhön välikäsien kautta resurssien puitteissa. Luostarinen huomauttaa, että vaikka taloudesta puhutaan journalismin yhteydessä, ei mediamurroksen ja ansaintalogiikan muutoksen vaikutusta vapauteen ole tutkittu. (Luostarinen 2014, 21.)

Luostarinen toteaa myös standardoinnin rajoittavan vapautta, jos kilpailuetuna on journalismin nopeus. Mikäli taas muut poikkeavat juttumuodot sekä aiheet ovat kilpailuvalttina, työssä on enemmän vapautta. (Luostarinen 2014, 34.)

Reunanen ja Koljonen (2014) erottavat vapauden rajoitukset vapauden edellytyksistä. Heidän mielestään esimerkiksi toimittajan kieltäminen tekemästä kritisoivaa juttua on vapauden rajoittamista. Jos toimittajalla on mahdollisuus hänelle varatun tilan takia tehdä juttu mutta ajallisesti tähän ei ole mahdollisuutta, kysymys on ”vapauden edellytyksen puutteesta”. He vertaavat tilannetta Berlinin (1958) teoriaan positiivisesta ja negatiivisesta vapaudesta, josta mainitaan kappaleessa kaksi. (Reunanen & Koljonen 2014, 48.)

Toimittajan vapaus on sidoksissa myös siihen, mitkä ovat hänen omat tavoitteensa ja määränpäänsä. Hänen mukaansa ei ole realistista ajatella, että toimittaja haluaisi tai pyrkisi esittämään omia ajatuksiaan ja vain itselleen tärkeitä asioita. Hän ei usko tällaisen politikoinnin tarkoittavan journalistin vapautta. Kun Reunasen ja Koljosen mielestä puhutaan vapaudesta, se tarkoittaa vapautta riippumatta siitä, mihin ihanteisiin se kytketään. (Reunanen & Koljonen 2014, 48.)

Vuonna 2014 tehdyssä Worlds of Journalism Study -tutkimuksessa haastateltiin 366 toimittajaa. He ovat sitä mieltä, että heidän vapautensa toimituksellisissa päätöksissä on heikentynyt. Kun toimitustyö on muuttunut suunnitelmallisemmaksi, tutkimuksen tehneet Pöyhtäri ym. esittävät kysymyksen, onko tällaisilla käännteillä vaikutusta journalismin laatuun. Vaikuttaako tämä toimittajien potentiaaliin tuottaa enää laadukasta journalismia? (Pöyhtäri ym. 2014, 32.)

Koljosen (2013a, 44, ks. liite 1) mukaan toimittajille ylhäältä annetut määräykset muodostavat kriisikehän. Koljosen mukaan tutkijat ovat havainneet kuusi diskurssia, jotka ovat yhteydessä journalismin kriisiin. Journalismin kaupallistuminen on ensimmäinen kriisi, johon nivoutuu väite, jonka mukaan uutisointi on kulutustavaraa. Journalistisia valintoja ohjaa ”tabloidmedian logiikka”, joka on johtanut toiseen kriisiin, viihteellistymiseen. Kansalaisten passivoiminen on saanut alkunsa journalismin väitetystä julkisen keskustelun kaventamisesta. Kaventuminen on siis kolmas kriisi. Journalismin yhdenmukaistuminen on neljäs kriisi, jonka hän perustelee sillä, että journalistiset sisällöt eivät poikkea juurikaan toisistaan. Viides kriisi pitää sisällään yleisön luottamuspuolan journalisteja kohtaan, eli he kyseenalaistavat journalismin. Viimeinen väitetty kriisi on journalismin muuttuminen liukuhihnatyöksi. Edellä mainitut eri kriisien yhteydet johtavat seuraavaan kriisiin sekä vastakkaisiin kriiseihin, ja taloudellinen tilanne eli kaupallistuminen vaikuttaa tähän kaikkeen. (Koljonen 2013a, 44.) Loppupelissä yksittäisen journalistin työn sisältö riippuu ylhäältä tulleista säännöistä ja määräyksistä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä viidennessä luvussa esittelen asetettujen kysymysten valossa tutkimustuloksista tehtyjä johtopäätöksiä. Tämän jälkeen käsittelen pohdintoja, jotka syntyivät johtopäätöksistä. Luvun lopuksi arvioin vielä tutkimukseni luotettavuutta ja jatkotutkimusaihetta.

5.1 Johtopäätökset tutkimuskysymysten valossa

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitä aiheesta journalistin valta ja vapaus on aiemmin tutkittu. Lähdin selvittämään asiaa kolmella tutkimuskysymyksellä: ”Onko toimittajalla vapaus kirjoittaa, mistä hän itse haluaa? Onko toimittajalla valta valita oma näkökulmansa juttuun? Miten toimittaja käyttää valtaa?”

Tutkimukseni hypoteesina on, että toimittaja käyttää valtaa ja hänellä on vapautta juttua kirjoittaessaan. Aihetta on tutkittu paljon, ja sain vastauksia kysymyksiini sekä tilannekatsauksen alan tilanteesta.

Tutkimuksissa nousi esille, että toimittajalla voi olla vapautta kirjoittaa, mistä hän haluaa. Omista ideoistaan saa kirjoittaa, ja niistä kirjoitetaan. Varsinkin päällikkötoimittajien tutkimuksessa toimittajat kertovat heillä itsellään olevan mahdollisuus vaikuttaa työnsä sisältöön. Esimiehet kertovat motivoinnin juuri omien juttuideoiden tekemiseen olevan heistä tärkeää.

Haastateltavat antavat myös täysin poikkeavia vastauksia: Työn kiireisyys aiheuttaa sen, että oma ideointi on haastavaa. Toimittajan oma motivaatio vaikuttaa myös siihen, miten hänen juttuideansa menevät läpi. Suunnittelemisen on toimituksissa lisääntynyt, ja suunnittelemiseen osallistuu entistä enemmän henkilökuntaa. Tätä pidetään hyvänä asiana. Toisaalta järjestelmällisyyden ja etukäteissuunnittelun myös katsotaan vähentävän toimittajan omaa luovuutta. Myös lisääntyneiden valmiiden formaattien katsotaan rajoittavan luovuutta ja omaa ideointia.

Kiristynyt kilpailu nähdään syynä toimittajan aseman muutokseen. Lehdet ja niiden verkkoversiot kilpailevat sosiaalisen median ja blogien kanssa, mainostajien rahat ovat pirstaloitu-

neet. Toimittajan pitää toimittaa sama juttu useampaan mediaan lyhyessä ajassa. Toiminnan pitää olla tehokasta, ei ole aikaa toimittaa eri juttuja eri medioihin. Kilpailu ei ole kiristynyt pelkästään taloudellisista syistä vaan myös huomiosta. Tiukempi taloudellinen tilanne on myös johtanut tutkimuksien mukaan siihen, että kun toimittajia on toimituksissa vähemmän, yksittäisellä toimittajalla on enemmän työtä kuin ennen.

Toimittajalla nähdään kuitenkin olevan mahdollista käyttää valtaa valitessaan aiheita sekä mitä sanoja hän käyttää jutuissaan. Kieltä ja käsitteitä voi käyttää vallan välineinä. Toimittajalla on myös vastuuta, ja hänen pitäisi osallistua keskusteluun ja kyseenalaistaa asioita, ei pelkästään raportoida aiheista.

Vaikka toimittaja ei saisikaan valita juttuideaansa itse, hänelle jää vielä muita keinoja käyttää vapauttaan. Haastateltavien ja lähteiden valitseminen ovat toimittajan keinoja käyttää vapautta. Vapauteen katsotaan liittyvän myös toimittajan rohkeus ylittää omat mukavuusalueensa ja heittäytyminen vieraisiin aiheisiin.

5.2 Pohdinta

Kirjallisuuskatsaukseni johtopäätökset vastaavat tutkimuskysymyksiini. Vaikka osa käyttämäni tutkimusten haastateltavista kokee tilanteen hyvin erilaisena, tutkimukset antavat kattavan kuvan todellisuudesta. Luostarinen (2014, 13) pohtii sitä, kuinka ihmisen henkilökohtainen tyyli tulkita tapahtumia voi vaikuttaa vastauksiin. Toki persoonien erilaiset elämänsenteet myös muokkaavat kunkin omaa maailmankuvaa, ja ihminen kertoo asiat omien kokemuksiansa ja näkemyksiensä kautta. Toki ihmisen – toimittajan – persoona sekä työskentelytapa ja -kyvyt vaikuttavat hänen mahdollisuuksiinsa tehdä työtä.

Kirjallisuuskatsauksessa käyttämäni tutkimusten haastateltavilla oli omakohtaista kokemusta alalla, joten mielestäni haastatteluihin perustuvat tutkimukset sopivat aiheeseeni. Kun aihetta ei voi mitata eikä siitä voi antaa yksiselitteistä vastausta vaan se perustuu ihmisten kokemuksiin ja tulkintoihin ammattinsa tai työnsä tilanteesta, ihmisten kertomukset ovat oleellisia tutkimusaiheeni tuloksissa. Uskon jokaisessa isommassa työpaikassa olevan työntekijöitä, jotka näkevät tilanteen omalla tavallaan.

Mielestäni kirjallisuuskatsaus metodina opetti minulle, kuinka tiivistää tietoa. Se sopi hyvin aiheeseeni, ja perehdyttyäni sen työvaiheisiin pääsin hyvin alkuun. Aineiston etsiminen ja valikoiminen veivät eniten aikaa, mikä on kirjallisuuskatsausta tehtäessä normaalia.

Olen itse toiminut freelancer-toimittajana viisi vuotta sekä myös kahden ja puolen vuoden ajan vakituisena avustajana kuukausittain ilmestyvässä aikakauslehdessä. Jo viimeisen viiden vuoden aikana ala on muuttunut kilpailun kiristyessä. Mikäli olisi ollut mahdollista käyttää vielä tuoreempia tutkimuksia, uskon, että tutkimustulokset olisivat näyttäneet entisestään kiristyneen tilanteen toimituksissa. Vaikka uskonkin aina löytyvän yksilöitä, jotka haluavat ajatella positiivisesti ja ehkä uskoa Luostarisen (2014, 17) ”kaunisteltuun näkemykseen” toimittajan vapaudesta.

Olisi kiinnostava nähdä tutkimus, jossa tutkittaisiin toimitettua artikkelia. Tutkimuksen kohteena olisi se, miten siinä on käytetty valtaa. Mitä näkökulmia on otettu huomioon juttua tehtäessä, miten asiaa on tutkittu, kenen ideoima juttu on, onko toimittajalla ollut omaa näkemystä tai mitään kytköstä aiheeseen aiemmin ja millä perusteella lähteet on valittu? Tutkimusta voisi vielä syventää ja tutkia, miksi toimittaja on valinnut valitsemansa sanat ja ilmaisut juttuun.

Mietin Maria Lassila-Merisaloon (2009) lausetta, jonka hän on kirjoittanut väitöskirjaansa kokemuksestaan toimittajan työstä: ”...tunsin ajavani ruuhkaista moottoritietä vastaantulevien kaistalla.” Jos ala tuntui haastavalta jo reilu kymmenen vuotta sitten, se ei varmastikaan helpommaksi ole muuttunut. Moni asia maailmassa muuttuu nyt alati kehittyvän teknologian vuoksi vauhdilla. Tämä vaikuttaa lähes kaikkiin aloihin, ei pelkästään journalismin alaan. Ammatti-identiteetti ei enää tulevaisuudessa rakennu yhden työuran varaan. Tulevaisuudessa ja jo tänään monella alalla ihmisen pitää sopeuttaa omaa ammattitaitoaan pysyäkseen kilpailukyisenä. Tämä on kaikille uutta. Muillekin kuin journalisteille.

LÄHTEET

- Aikio, S. (2017). *Viisi näkökulmaa valtaan. Sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitysten teoreettista pohdintaa*. Lapin yliopisto. Väitöskirja. Haettu 30.3.2019 osoitteesta <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/63058>
- Berlin, I. (2001). *Vapaus, ihmisyyys ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Berner, A.-S. (2015). Mun jututhan on mun lapsia. Ideoinnin ja journalistisen vapauden merkitys feature-toimittajille. Tampereen yliopisto. Tiedotusoppi. Pro gradu. Haettu 6.1.2019 osoitteesta <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98146/GRADU-1447150199.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Deuze, M. (2018). *Beyond journalism: Theorizing the transformation of journalism*. Haettu 6.1.2019 osoitteesta <https://journals-sagepub-com.ezproxy.jyu.fi/doi/pdf/10.1177/1464884916688550>
- Fink, A. (2010). *Conducting research literature reviews. From the Internet to Paper*. (3.) Los Angeles: Sage.
- Heikka, T. (2017). *Dialogic journalism. How can journalists participate in the networks of social innovation?* Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Haettu 10.2.2019 osoitteesta https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55417/978-951-39-7168-7_väitös07102017.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hobbes, T. (2018). Leviathan. Teoksessa S. Syrjämäki (toim.), *Vapaus* (s. 13–24). Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.
- Julkisen sanan neuvosto (2013). *Journalistin ohjeet*. Haettu 24.1.2019 osoitteesta http://www.jsn.fi/ContentFiles/6/Sisaltosivut/Journalistin_ohjeet_ja_liite.pdf

- Julkisen sanan neuvosto (2018). *Kannanotto sananvapauden rajoittamispyrkimyksistä*. Haettu 3.5.2019 osoitteesta <http://www.jsn.fi/uutiset/kannanotto-sanavapauden-rajoittamispyrkimyksista/>
- Kantola, A. (2014). *Matala valta*. Tampere: Vastapaino.
- Koljonen, K. (2013a). *Kriisi journalismissa. Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Haettu 8.3.2019 osoitteesta <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/68196/978-951-44-9187-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Koljonen, K. (2013b). *Seuraa johtajaa. Väliportaant päällikköjen muuttuvat roolit*. Tampereen yliopisto. Haettu 25.1.2019 osoitteesta http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99632/seuraa_johtajaa_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kunelius, R., Noppari, E. & Reunanen, E. (2010). *Media vallan verkossa*. Tampereen yliopisto. Haettu 24.1.2019 osoitteesta <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65414/978-951-44-8070-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kuusela, S. (2010). *Valta ja vuorovaikutus johtamisessa*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Haettu 28.4.2019 osoitteesta <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66677/978-951-44-8297-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lassila-Merisalo, M. (2009). *Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetikka suomalaisessa aikakauslehdessä*. Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja. Haettu 17.1.2019 osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19891/9789513935399.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lehtinen, A. P. (2016). *Journalismin objektiivisuus. Pragmaattinen tietokäsitys ja relativismin haaste moniarvoisessa maailmassa*. Helsingin yliopisto. Väitöskirja.

Locke, J. (1995). *Tutkielma hallitusvallasta*. Helsinki: Gaudeamus.

Luostarinen, H. (2014). Irti Venäjistä, kapitalismista ja pomoista. Teoksessa H. Luostarinen & P. Raittila, *Journalistin vapaus* (s. 15–45). Tampere: Vastapaino.

Natunen, J. & Takala, T. (2006). *Huomioita vallasta, johtajuudesta ja karismasta*. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta.

Neuvonen, R. (2018). *Sananvapauden historia Suomessa*. Tallinna: Gaudeamus.

Niiranen, V., Sotamaa, P. & Tiilikka, P. (2013). *Sananvapauslaki. Tulkinta ja käytäntö*. Helsinki: Sanoma Pro.

Pietilä, K. (2012). *Journalismi ammattina*. Helsinki: Gaudeamus.

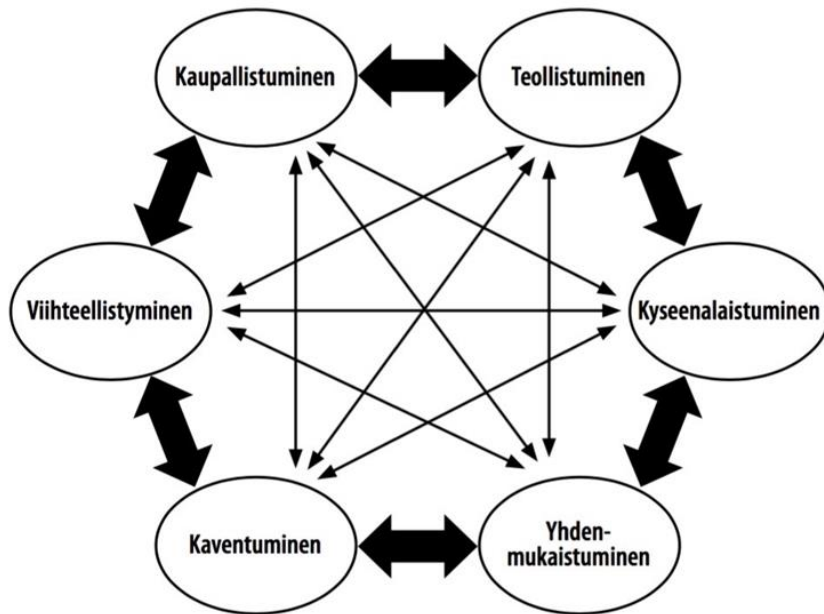
Pöyhtäri, R., Väliverronen, J. & Ahva, L. (2014). *Mistä on suomalainen toimittaja tehty? Worlds of Journalism -surveyn tuloksia Suomesta*. Tampereen yliopisto. Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Haettu 5.3.2019 osoitteesta
http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95342/mista_on_suomalainen_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Reunanen, E. & Koljonen, K. (2014). *Toimittajan sanansijat*. Tampere: Tampere University Press. Haettu 15.11.2018 osoitteesta
http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97897/toimittajan_sanansijat_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Väliverronen, E. (2009). Journalismi kriisissä? Teoksessa E. Väliverronen (toim.), *Journalismi murroksessa* (s. 13–31). Helsinki: Gaudeamus.

LIITTEET

Liite 1. Kari Koljosen tutkimusdiskursseihin perustuva kriisikehä.

Lähde: Koljonen (2013a, 44).